

ב. מחצלות המיועדות לסיכוך – אינן מקבלות טומאה כלל, כאמור. מחצלת העשויה לשכיבה – טמאה מדרס, וכל המטמא מדרס מטמא טמא-מת (ושאר טומאות. רש"י).
ונחלקו רבי דוסא וחכמים אודות חוצלות; האם מיטמאות טומאת מת או אף מדרס. רב אבדימי בר המדורי פירש 'חוצלות' – מרובלי; כעין יריעות תפורות שעושים מהם כפיפות וכיסויים (ר"ה) ועשוי לרועה להניח תחת ראשו ולשכב (רש"י). וריש לקיש מפרש 'חוצלות' – מחצלות, ובאותן של שאר מקומות [לא של אושא שסתמן לשכיבה ולא של טבריה שהן קשות ואין לך אדם שוכב עליהן]; האם כיון שאין רוב בני אדם רגילים ליחדן לשכיבה אינן טמאות מדרס, או כיון שקורה ומיחדים אותן לשכיבה – טמאים מדרס. והעמידו באותן שיש בהן כעין שפה, שעשויות לקבל דברים שונים או לשמש כוילון [ופרטו בגמרא את השימושים השונים למיני המחצלות], אבל ללא שפה רבי דוסא מטהר לגמרי, כי אינן מיועדות לקבלה.

פרק שני; דפים כ – כא

לה. הישן תחת המטה בסוכה, האם יצא ידי חובתו?

שנינו: הישן תחת המטה בסוכה – לא יצא ידי חובתו. וכן אמר רבי שמעון ללמוד משיחתו של רבן גמליאל [ואף שלשיטתו סוכה דירת קבע – בא אהל עראי, המטה, ומבטל אהל הקבע]. ופירש שמואל, במטה גבוהה עשרה, אבל בפחות מכן – יצא. וכן אמר רבי שמעון ללמוד משיחתו של רבן גמליאל, שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו. רבי יהודה מתיר. ופירשו בגמרא טעמו מפני שאין המטה עשויה לאהל הלכך אינה נחשבת 'אהל' לחוץ בין האדם לסכך (רבי אלעזר). ועוד פירשו (ל'אבעית אימא'. וכן הסיקו לעיל יא. וכ"פ רש"י במשנה) שהולך רבי יהודה לשיטתו שהסוכה דירת קבע הלכך אין אהל עראי מבטלה להסיר שם סוכה מתחת המטה.

הלכה כחכמים. ומטה בת שתיים או שלש קומות – אם אין עשרה טפחים בין מטה למטה, מותר לישן בה בסוכה. ואם יש – אסור (עפ"י הגרש"א, הליכות שלמה ספ"ח; שו"ת שבט הלוי ח"ו לו וח"ח קמג. ודחו שם דברי הערוך-לגר שכתב לחוש שהאדם עצמו הישן בעליונה נידון כ'אהל' וחוצץ בין הישן למטה ובין הסכך).

[צ"ע אם לחשב החלל משפת המזרון ולמעלה או מקרש המטה, וכמו לענין גובה הסוכה שכרים וכסתות אינם ממעטים. ואף כי יש מקום לחלק, מסתבר שכל שנקבע שם 'אהל' על המקום, אין הכר ממעט. אלא שיש מקום לומר שהמזרון בטל למיטה מפני שזה הוא מקומו הקבוע].

לו. אהל שאינו עשוי בידי אדם – האם נידון כ'אהל' לענין טומאה? ומה הדין בדבר שנעשה בשביל גבו ולא בשביל האהלה תחתיו?

לדעת חכמים, אהל שאינו עשוי בידי אדם, דינו כאהל לחצוץ בפני הטומאה ולהביא את הטומאה, כגון חור שחררוהו המים או שרצים או שאכלתו מלחת, וכן מדבך (/ מרבך) אבנים וסואר של קורות, שלא נעשו לשם אהל – דינו כאהל להביא את הטומאה (אהל, אהל) (אהלים הרבה כתובים בפרשה – ר"ב). רבי יהודה אומר: בכמלא אגרוף (- רחב וגבוה שיש בו כמלא אגרוף של בן אבטיה, דהיינו כראש אדם. עפ"י רש"י. הרמב"ם (טו"מ יד, א) כתב (עפ"י בכורות לו:): כראש גדול. ואילו הריטב"א כתב כראשו של תינוק. ובתוספתא כלים ב"מ ז נחלקו תנאים בשיעורו. וע' במפרשי המשנה כלים יז, יב) שהוא 'אהל' אפילו לא נעשה בידי אדם, וכגון שקיפים ונקיקי הסלעים, אבל בפחות מיכן – אינו 'אהל'.

לפי אפשרות אחת בגמרא (ר"א, רבא), לדברי רבי יהודה, דבר הנעשה בשביל גבו ולא להאחיל, כגון מטה – אינו אהל אפילו בכמלא אגרוף. [וזה ששוורים נחשבים כאהל, משום שהגוף עשוי להגן על אברים הפנימיים, כפי שמצינו בכתוב לשון סיכוך בעצמות וגידים. כן הסיק רבא. ואפילו למ"ד אהל זרוק לא שמה אהל – אלו נחשבים אהל. עפ"י תוס' ע"ש]. ולפי ה'אבעית אימא', אף מטה נחשבת 'אהל'.

- א. הלכה כחכמים, שאהל שאינו בידי אדם – 'אהל' הוא (רמב"ם הל' טומאת מת יג, א).
- ב. משמע בגמרא (וכ"מ בתוס' כאן ובר"ש אהלות ג, ז), שכמחלוקת לענין הבאת טומאה, כך מחלוקת לענין חציצה, האם אהל שלא נעשה בידי אדם חוצץ בפני הטומאה אם לאו [וטעם הדבר, אם משום שהלכה למשה מסיני היא שכל שאינו 'אהל' לענין הבאה אינו חוצץ, או שמא סברא היא. עפ"י פני יהושע].
- ג. התוס' נקטו שדין טומאת אהל שבמצורע שזה לאהל המת לענין אהל שאינו עשוי בידי אדם. ובריטב"א משמע שמודה רבי יהודה במצורע שמטמא.
- ד. זה שבכמלא אגרוף מודה רבי יהודה, יש מהראשונים שמצדד לומר שמא אינו אלא מדרבנן [ער"ש אהלות ת, ב]. ופירשו אחרונים שזה שמבואר בגמרא שחוצץ, היינו רק לענין מעלות שעשו חכמים בפרה].

דף כא

לז. מי היו ממלאי המים למי-חטאת?

מעלה עשו חכמים בטהרת פרה, שהיו ממלאים המים על ידי תינוקות שלא ראו קרי מעולם ולא נטמאו למת, שנולדו וגדלו בירושלים על גבי הסלע ותחתיהם חלל, מפני קבר התהום (= ספק קבר שנמצא באדמה. ואעפ"י שנטמאו ע"י אמותיהן, לא נטמאו בטומאת מת ולא בטומאה היוצאת מגופם. והיו צריכים טבילה. ולדעת רבי יוסי הגלילי [דלא כרע"ק] אף הוא. תוס' עפ"י תוספתא דפרה).

היו באים למעין השילוח על גבי שוורים ועל גביהם דלתות (לחוץ בפני הטומאה). רבי יהודה אומר: לא היו מביאים דלתות. אביי פרש דבריו שלא הוצרכו לדלתות. רבא אמר, ותניא נמי הכי, בדוקא לא היו עושים כן שמפני שאז דעתו של תינוק גסה עליו, שמא יוציא ראשו או אחד מאבריו ויטמא בטומאת התהום.

הגיעו לשילוח, ירדו לתוך המים ומילאום בכוסות של אבן. רבי יוסי אומר: ממקומו היה משלשל וממלא.

- א. רש"י פירש (וכ"כ הר"ש והרא"ש בפרה) שסבר שצריך מילוי ביד ממש. [ואפשר ששנוי הדבר במחלוקת תנאים ולהלכה אין צריך מילוי ביד דוקא. או אפשר שאם נותן אחר כך לכלי אחר שמקדש בו, מועיל אף בשאיבה בחבל. עפ"י שפת אמת, בישוב קושיות התוס']. והתוס' חולקים וסוברים שכשר בכל אופן, אלא שנחלקו האם חוששים משום קבר התהום בירידה מועטת זו.
- ב. אף על פי שהמילוי נעשה ע"י התינוקות, צריך להעשות לדעת גדול הנמצא שם ומשגיה, כשאר עבודות הפרה שצריכות להעשות על דעת איש. [והרמב"ם השמיט מה ששנינו שהיו ממלאים בני שמונה, ויש לומר שלדעתו היו בני י"ג. וצ"ע].

הקידוש וההזאה אינם כשרים אלא על ידי גדול. ונראה שהיו מגדלים התינוקות עד שיהיו בני י"ג והם היו מזים ומקדשים. ואעפ"י כ המילוי נעשה קודם שהגיעו לכלל ראיית קרי, שכל מה שיכולים לתקן בטהרה – מתקנים (עפ"י חזון איש פרה ו, ט).

לח. א. הסומך סוכתו והמסכך על כרעי המטה – האם הסוכה כשרה?
ב. נעץ שפודים של ברזל וסיכך עליהם – מהו?

א. הסומך סוכתו בכרעי המטה – כשרה. ורבי יהודה אומר: אם אין הסוכה יכולה לעמוד בפני עצמה – פסולה. נחלקו רבי אבא ורבי זירא בבאור טעמו של רבי יהודה; אם משום שאין לה קבע, או משום שמעמידה בדבר המקבל טומאה.

רש"י מפרש 'אין לה קבע' לפי שמטלטלת על ידי המטה, ור"י לטעמו שסוכה דירת קבע בעיניו. והתוס' כתבו שבירושלמי משמע שאין לה קבע משום שאין עשרה טפחים מהמטה עד הגג (וכן נפסק בשלחן ערוך). ויש מפרשים לפי שהסוכה נסמכת על מטה והוא צריך לה בכל שעה, הרי זה כסוכה שאינה עומדת ברוח מצויה.

עוד כתבו התוס': גם הדעה הסוברת משום מעמיד בדבר המקבל טומאה, מודה שנחלקו אף בענין דירת קבע, ולכן אף אם העמיד בדבר שאינו מקבל טומאה, כגון בשידה המחזקת ארבעים סאה – רבי יהודה פוסל.

ואמר אביי: דוקא סמך עליהן, אבל סיכך על גבי המטה ללא סמיכת הסכך על הכרעים – כשרה לדברי הכל, שיש לה קבע וגם אין מעמידה בדבר המקבל טומאה.

מהר"ף נראה שהלכה כרבי יהודה (וכן הסכימו הראב"ד הרמב"ן והריטב"א, שכן משמע מהאמוראים שנשאו ונתנו לשיטתו). ואילו בעל המאור כתב לפסוק כחכמים. וכן דעת ריצ"ג, ראבי"ה (תרא), רי"ד וריא"ז. והרא"ש כתב שנראה שרבי יהודה אינו חולק על חכמים אלא מפרש דבריהם.

ב. נעץ שיפודים של ברזל וסיכך עליהם; לפי דעה אחת בשיטת רבי יהודה – פסולה, שמעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה. ולדעה האחרת – כשרה.

א. כתב הראב"ד: מעמיד בדבר המקבל טומאה פסול מגזרת חכמים, שמא יסכך בו. ויש דברים שלא גזרו בהם כי אינו מצוי שישככו בהם, כגון בעושה סוכתו על גבי אילן. וכן כתבו הרא"ה והר"ן שלכך מותר לסכך על כתלים [ומטעם זה יש מי שמיקל לענין מסמרים, שהרי אין חשש סיכוך בהם. ע' אור לציון].

ואולם העמדת הסכך במוטות מתכת, אף על שמחוברים הם לקרקע – נראה שבכלל איסור 'מעמיד' הוא (כן משמע לכאורה בגמרא, 'כגון שנעץ שפודין של ברזל...'). אך אם הוא מין שמסככים בו, יש לומר שאעפ"י שעשהו מחובר – מסככים עליו, שלא גזרו עליו כיון שהוא מין כשר (כן צדד החזו"א קמג, ב. ע"ש שמבואר מדבריו שבמתכת אין להעמיד אפילו במחובר לקרקע. וצ"ע בשו"ת גנת ורדים המובא בבאה"ט ושע"ת בסוס"י תרכו שיותר לסכך על שבכה העשויה מחוטי נחושת או פשתן אם היא מחוברת). ויש מקלים מן הדין במתכת הקבועה לבנין, כמו שמצוי במרפסות הסגורות במסגרת מתכת. ומכל מקום ראוי שיניח על גביה קנים של סכך כשר ועליהם יסכך (עפ"י מנחת שלמה תנינא נה).

ואולם מסגרת מתכת שאינה מחוברת לקרקע, אעפ"י שהניח קנים מעל המסגרת בכיוון מוטות המסגרת – עדיין דינה כ'מעמיד בדבר המקבל טומאה', אלא יש להניח הקנים לצד אחר, כגון ארכם לרוחב המסגרת או באלכסון, ועליהם יניח הסכך (מנחת שלמה תנינא נה; הליכות שלמה ח, י). ויש מדייקים מרש"י שאין זו גזרה אלא עיקר הדין כן הוא, שדין המעמיד כדין הסכך. יש מהאחרונים שכתב שלא אסרו 'מעמיד' אלא בדבר המקבל טומאה ולא בשאר סכך פסול (עפ"י שו"ת מהרי"ל דסקין נו). והגרשז"א תמה על כך (הליכות שלמה. וכמשמעות דברי הראשונים שבכל דבר שפסול לסיכוך אסרו).

ב. יש אומרים שלהלכה יש לחוש לטעם מעמיד בדבר המקבל טומאה (ערמב"ן ור"ן; ב"ח תרכט). והרא"ש כתב שטעם קבע הוא העיקר (וכן לדעת הר"ה יש להקל בדבר. וכן נקט מהר"ל (תשובה קנז) ובתרומת הדשן סי' צא). ולהלכה נקטו אחרונים (עפ"י דהשו"ע תרל, יג תרכט, ז) שלכתחילה יש להחמיר אבל בדיעבד מותר (ע' משנ"ב תרכט סק"ב ומשנ"ב ושעה"צ סוסי' תרל. ובשו"ע הגר"ו תרכט, יג כתב שאם כבר העמיד מותר לישב אף לכתחילה). ונפקא מינה למי שנתארח בחג אצל אחרים ורואה בליל החג שהסיכוך נסמך על דבר המקבל טומאה – מותר לישב שם (אור לציון ח"א מא). וכל שכן מעמיד בדבר המקבל טומאה מדרבנן, או על נסרים הפסולים לסכך מגזרה דרבנן, שמן הדין אין לחוש אלא שיש מן הפוסקים שמחמירים בזה (ע' משנ"ב סוסי' תרל; מנחת שלמה סוסי' כב).

ג. אם הסכך עצמו אינו עומד על דבר הפסול אלא על דבר אחר שהוא עומד על הפסול; לדעת המגן-אברהם ועוד פוסקים מותר (וכן נקטו רוב הפוסקים להלכה. ע"ע בשו"ת רב פעלים ח"ב סה; מנחת שלמה תנינא נה; אור לציון ח"א מא; שבט הלוי ח"ז ס, ב). ואילו החזו"ן איש (קמג, ב) נקט שמעמיד דמעמיד דינו כמעמיד. וכן מובא בשם הגר"ח הלוי.

דף כב

לט. מה דינן של הסוכות דלהלן?

- א. המדולדלת, שאין בה הרבה סכך וחמתה מרובה.
- ב. המבולבלת, קנה עולה וקנה יורד.
- ג. המעובה כמין בית.

א. סוכה המדולדלת, אם צלתה מרובה מחמתה – כשרה. חמתה מרובה מצלתה – פסולה. חמתה וצלתה שוים; לפרש"י (וכ"ד הר"ף הר"ח הרמב"ם הראב"ד הרמב"ן הר"ד הר"ן והרא"ש), אם שוים מלמעלה – פסולה. ואם מלמטה – כשרה, שלמטה מראה החמה מתרחב, הלכך אם הם שוים בידוע שהסכך רחב מן האויר.

ורבנו תם סובר שבשוים למעלה כשר, להלכה שאנו נוקטים (כרב פפא עירובין טו) פרוץ כעומד מותר. [ומדברי בעל העיטור משמע שאפילו לדעת האוסר בפרוץ כעומד – כאן מותר, שלדעתו אם שוים למעלה, הרי למטה הצל מרובה מהחמה]. ואולם אם כשמסתכל על הסכך מלמטה נראה לו שהסכך והאויר שוים – פסול, כי האויר הפתוח נראה מלמטה קטן ממה שהוא באמת.

א. להלכה יש לחוש לדעת רש"י ורוב הפוסקים שאין כשר אלא בשצלתה מרובה מחמתה למטה. ואולם סוכה שלמעלה צלתה מרובה מחמתה אפילו במשהו – כשרה, ואין לחוש שמא למטה חמתה מרובה מצלתה, ואף אם נראה לעינין שלמטה חמתה מרובה כשר [כי אולי נראה כך משום שהקנים אינם ישרים, וכדין קנה עולה קנה יורד שכשר אפילו חמתה מרובה] (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א קפב. ואולם אם לפי האמת חמתה מרובה למטה, הגם שלמעלה הסכך הוא הרוב – פסולה לפרש"י. כן משמע בתורי"ד).

עוד בשיטת הראשונים באריכות, ע' אגרות משה או"ח ח"א קעה; שבט הלוי ח"א קע.

ב. משמע בתוס' שסכך מבולבל שאינו עומד בקו ישר, והחמה נכנסת מצדי הסכך לסוכה, אין זו 'חמתה מרובה מצלתה'. ומרש"י משמע לכאורה שגם זה בכלל 'חמתה מרובה' (ע"ע בשפת אמת).